

اولیت‌های دانشجویان دانشکده دندانپزشکی شیراز در مورد شاخص‌های ارزشیابی استاد در سال تحصیلی ۱۳۸۹-۱۳۹۰

مریم مشاوری‌نیا^۱، فاطمه لوائی^{۲*}، لیلا بذرافکن^۳، نجمه سوادی^۴
دانشکده دندانپزشکی، دانشگاه علوم پزشکی شیراز، شیراز، ایران

Indices of Faculty Evaluation in Theoretical Courses in 2011: Shiraz Dental School Students' Preferences

Maryam Moshaverinia¹, Fatemeh Lavaee^{2*}, Leila Bazrafcan³, Najmeh Savadi⁴
Shiraz Dental School, Shiraz University of Medical Sciences, Shiraz, Iran

Abstract

Introduction: The purpose of faculty evaluation is improvement of teaching quality and its effectiveness. This study was performed to investigate the most important criteria in faculty evaluation among students of Shiraz Dental School.

Materials and Methods: This descriptive, cross-sectional study was performed, using census method. The participants consisted of all Shiraz Dental School students (376 students) in the second semester of 2011 academic year. The evaluation tool was a valid and reliable questionnaire with 3 sections and 40 questions, being prepared by the Education Development Center (EDC) of Shiraz University of Medical Sciences. The reliability and validity of the questionnaire were checked by Shiraz University of Medical Sciences faculties (Cronbach's alpha=0.89). The data were analyzed by SPSS software (version 16), using Friedman test.

Results: According to the students, the most important evaluation criteria were the professors' personal characters, teaching skills, testing approaches and the observance of educational principles and standards. There was a significant difference between mean scores of all above sections except the testing approaches (P value < 0.001). In addition, factors such as the instructors' temperament, level of exam difficulty, time of completing the evaluation form were considered important by the participants.

Conclusion: Although different studies have reported different criteria, the criteria used in this research can be employed to develop a valid and reliable questionnaire to evaluate the university instructors.

Keywords

Faculty, Student, Questionnaire, Index, Evaluation

چکیده

مقدمه: هدف از ارزشیابی اساتید بهبود نحوه تدریس و ارتقای اثربخشی آن است. در این مطالعه مهمترین شاخص‌هایی که یک دانشجو در ارزیابی استاد مد نظر قرار می‌دهد، در بین دانشجویان دانشکده دندانپزشکی شیراز مورد مطالعه قرار گرفته است.

مواد و روش‌ها: این پژوهش یک مطالعه توصیفی- مقطعی است که در سال تحصیلی ۹۰-۱۳۸۹ به صورت سرشماری بر روی کلیه دانشجویان دانشکده دندانپزشکی شیراز (۳۷۶ نفر) انجام شد. ابزار سنجش، پرسشنامه‌ای روا و پایا با تعداد ۴۰ سؤال و مشتمل بر سه بخش بود که طبق فرم ارزشیابی دانشجویان از اساتید توسط مرکز مطالعات و آموزش پزشکی دانشگاه علوم پزشکی شیراز تهیه شد. روایی صوری و محتوایی پرسشنامه با استفاده از نظرات اساتید دانشگاه و پایایی آن با استفاده از آلفای کرونباخ، ۰/۸۹ ارزیابی شد. داده‌های به‌دست آمده با نرم‌افزار SPSS نسخه ۱۶ و با آزمون تحلیل واریانس رتبه‌ای فریدمن، تجزیه و تحلیل شد.

نتایج: از نظر دانشجویان مهمترین شاخص‌ها در ارزشیابی استاد در حیطه ویژگی‌های فردی استاد، مهارت‌های تدریس، مهارت‌های ارزشیابی از و رعایت اصول و قوانین آموزشی قرار داشتند. تفاوت میانگین نمرات در تمام بخش‌ها به‌جز حیطه

مهارت‌های استاد در ارزیابی دانشجو از لحاظ آماری معنی‌دار بود ($p\text{-value} < 0/001$). همچنین دانشجویان، فاکتورهایی چون وضعیت اخلاقی استاد، میزان دشواری امتحانات و زمان تکمیل پرسشنامه ارزشیابی را در ارزشیابی خود از استاد تأثیرگذار دانستند. ($p\text{-value} < 0/001$)

نتیجه‌گیری: هر چند بین دیدگاه‌های دانشجویان اختلاف نظرهایی وجود دارد اما شاخص‌های مورد نظر دانشجویان در این پژوهش می‌تواند برای طراحی، تهیه و تدوین یک پرسشنامه روا و پایا در ارزشیابی اساتید مورد استفاده قرار گیرند.

واژگان کلیدی

استاد، دانشجو، پرسشنامه، شاخص، ارزشیابی

مقدمه

ارزشیابی را "بررسی و تفحص نظام‌دار یک موضوع، راهی برای بهبود و اثربخش کردن برنامه از طریق به‌کارگیری روش‌های درست، اخلاقی، امکان‌پذیر و دقیق" تعریف کرده‌اند. در واقع ارزشیابی، فرآیندی نظام‌دار برای جمع‌آوری، تحلیل و تفسیر اطلاعات به‌منظور میزان عملی شدن هدف‌ها می‌باشد، بنابراین ارزشیابی مدرس، عبارت است از تعیین میزان موفقیت مدرسان در رسیدن به هدف‌های آموزشی خود [۱،۲]. روش‌های ارزشیابی استاد متنوع‌اند که یکی از روش‌های ارزشیابی اساتید، استفاده از نظر دانشجویان است. به‌رغم اختلاف نظرهای زیادی که درباره استفاده از نظرهای دانشجویان برای ارزشیابی از استادان وجود دارد، این روش کاربرد زیاد یافته است و برای ارزشیابی مدرس در سطوح آموزش عالی و بسیاری از مؤسسات آموزشی مورد استفاده قرار می‌گیرد. ظاهراً استفاده از نظر دانشجویان برای ارزشیابی از کار استادان دانشگاه‌ها تنها منبع اطلاعاتی ملموس در دانشکده‌ها و دانشگاه‌های سراسر جهان [۱].

مطالعات مختلفی به بررسی اولویت‌های دانشجویان در ارزشیابی اساتید توسط دانشجویان پرداخته‌اند. در مطالعه‌ای ویژگی‌های شخصیتی استاد و پس از آن اطلاعات علمی و شیوه تدریس به ترتیب از اولویت‌های اصلی دانشجویان بودند [۳]. در بررسی دیگری، استفاده از وسایل کمک آموزشی در کلاس، قدرت انتقال مطالب بین دانشجویان از اهمیت بیشتری برخوردار بود [۴]. در مطالعه‌ای دیگر در دانشگاه گلستان، بهبود کیفیت تدریس و مهارت‌های معلمی، شیوه ارتباطی و فن بیان، به‌عنوان اولویت‌های ارزشیابی اساتید از دید دانشجویان شرکت‌کننده معرفی شد [۵]. در مطالعه‌ای دیگر، داشتن قدرت بیان و توانایی تفهیم مطالب علمی، بیان نحوه امتحان در ابتدای دوره و استفاده از وسایل کمک آموزشی مناسب از نظر دانشجویان در درجه بالاتری از اهمیت طی ارزشیابی استاد بود [۶]. به‌نظر می‌رسد تفاوت‌های قابل بررسی بین دیدگاه و اولویت‌های دانشجویان دانشگاه‌های مختلف برای ارزشیابی اساتید وجود دارد.

در حال حاضر نظرات دانشجویان در ارزشیابی اساتید، مهمترین نوع ارزشیابی در سیستم ارزشیابی اساتید تلقی شود، در حالی که میدانیم اصولاً قضاوت افراد، تحت تأثیر صفات شخصی و ویژگی‌های کلی محیطی و ادراک‌ها قرار می‌گیرد. دلیلی وجود ندارد که انتظار داشته باشیم دانشجویان در ارزشیابی از اساتید از این نوع تأثیر مصون بمانند. دانشجویان با شرایط و انتظارات مختلفی به تحصیل می‌پردازند. هر چند می‌توان فرض کرد که کسب دانش و مهارت‌هایی که به آنها آموزش داده می‌شود، یکی از انگیزه‌های بنیادی آنان را تشکیل می‌دهد، اما نباید فراموش کرد که همه به یک نسبت از این انگیزه برخوردار نیستند. هدف اصلی تعدادی از دانشجویان، یادگیری محتوای برنامه‌های آموزشی است، اما هدف تعدادی دیگر اخذ مدرک، گذراندن وقت و مسائل کلی و جنبی دیگری به غیر از تحصیل دانش است. حتی برای تعدادی از دانشجویان هدف از تحصیل نامعلوم است، از این رو نمی‌توان انتظار داشت که همه دانشجویان تمام فعالیت‌ها و فرایندهای آموزشی اساتید را آموخته‌اند و کمک به یادگیری هدف‌های آموزشی و محتوای درس از سوی آنان، ارزیابی کنند. بنابراین بدیهی است که قضاوت دانشجویان در مقاطع مختلف تحصیلی و رشته‌های تحصیلی مختلف متفاوت باشد [۷،۸]. انجام مطالعاتی برای بهبود ارزشیابی اساتید بر اساس اولویت‌های مورد نظر دانشجویان در رشته‌های مختلف تحصیلی، ضروری به نظر می‌رسد. با توجه به این واقعیت که اولویت‌بندی شاخص‌ها در هدایت مسؤلان برای طراحی و ارائه پرسشنامه‌های پایا و دارای روایی به‌منظور ارزشیابی هر چه دقیق‌تر اساتید، اثرگذار خواهد بود. این مطالعه با هدف تعیین اولویت‌بندی شاخص‌های ارزشیابی استاد در دروس نظری با استفاده از دیدگاه‌های دانشجویان دندانپزشکی دانشگاه علوم پزشکی شیراز صورت گرفته است.

مواد و روش‌ها

این پژوهش یک مطالعه توصیفی-مقطعی است که در نیمه اول سال ۱۳۹۰ به صورت سرشماری بر روی دانشجویان عمومی شاغل به تحصیل در دانشکده دندانپزشکی دانشگاه علوم پزشکی شیراز (۳۷۶ نفر)، که هر سال یک بار با تکمیل پرسشنامه در ارزشیابی استاد شرکت می‌نمودند، انجام گردید. دانشجویانی که با رضایت پرسشنامه را پر کردند وارد مطالعه شدند و هر کس که تمایلی برای شرکت نداشت، از مطالعه حذف شد. ابزار سنجش، پرسشنامه‌ای با تعداد ۴۰ سؤال و مشتمل بر سه بخش بود که طبق فرم ارزشیابی دانشجویان از اساتید با همکاری مرکز تحقیقات و توسعه آموزش پزشکی دانشگاه علوم پزشکی شیراز تهیه شده است. این پرسشنامه شامل دو بخش سؤالات دموگرافیک و سؤالاتی در مورد شاخص‌های ارزشیابی اساتید است که با انجام تغییراتی به منظور انطباق با فضای آموزشی دانشکده و دانشجویان اصلاح شد. برای درک بهتر و تجزیه و تحلیل مناسب‌تر اطلاعات و دستیابی به نتایج قطعی‌تر، سؤالات بر اساس نزدیکی مفاهیم به ۵ گروه تقسیم شدند که به ترتیب عبارت بودند از ویژگی‌های فردی استاد (۷ سؤال)، مهارت‌های تدریس اساتید (۱۶ سؤال)، رعایت اصول و قوانین آموزشی توسط اساتید (۳ سؤال) و مهارت‌های ارزشیابی از دانشجو (۴ سؤال). در آخرین بخش نیز ۱۰ سؤال در مورد سایر عوامل تأثیرگذار در ارزشیابی دانشجو از استاد قرار داده شد. گزینه‌های پرسشنامه به صورت بسته و رتبه‌ای پنج نقطه‌ای بر اساس طیف ۵ گزینه‌ای لیکرت (با مقیاس ۰ تا ۴) ارائه گردید. "صفر" به منزله بدون اهمیت، "یک" اهمیت کم، "دو" اهمیت متوسط، "سه" اهمیت زیاد و "چهار" اهمیت خیلی زیاد در نظر گرفته شد. روایی محتوای پرسشنامه بعد از یک مطالعه مقدماتی تأیید شد و پایایی آن از طریق محاسبه آلفای کرونباخ (۰/۸۹)، ارزیابی شد.

پرسشنامه موردنظر توسط یکی از دانشجویان مجری طرح بین دانشجویان دانشکده دندانپزشکی شیراز توزیع شد. در ابتدای جلسه پس از اخذ رضایت شفاهی (برای رعایت اصول اخلاقی)، دانشجویان با اهداف طرح و نحوه پرکردن پرسشنامه توسط پژوهشگر توجیه شدند و پس از تکمیل، پرسشنامه‌ها در همان روز و یا روز بعد، جمع‌آوری گردید. اطلاعات به صورت محرمانه بود. از آنجا که اسم و مشخصات دانشجو در پرسشنامه قید نمی‌شد، اکثر دانشجویان به سهولت در تکمیل و ارجاع پرسشنامه‌ها همکاری نمودند و در مجموع تعداد ۳۱۰ پرسشنامه (۸۲/۴٪) عودت داده شد. داده‌های به‌دست آمده با نرم‌افزار SPSS نسخه ۱۶ و با آمار توصیفی به‌صورت توزیع فراوانی و درصد و میانگین و انحراف معیار بیان شد. سپس داده‌ها با آزمون تحلیل واریانس رتبه‌ای فریدمن (Friedman) مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت.

یافته‌ها

در این مطالعه، از مجموع ۳۷۶ دانشجوی شرکت‌کننده، تعداد ۳۱۰ نفر پرسشنامه را تکمیل و برگشت دادند که میزان مشارکت ۸۲/۴ درصد بود. در جدول ۱، خصوصیات توصیفی دانشجویان تکمیل‌کننده پرسشنامه شاخص‌های ارزشیابی به تفصیل آمده است.

جدول ۱: جدول خصوصیات توصیفی دانشجویان تکمیل‌کننده پرسشنامه شاخص‌های ارزشیابی استاد

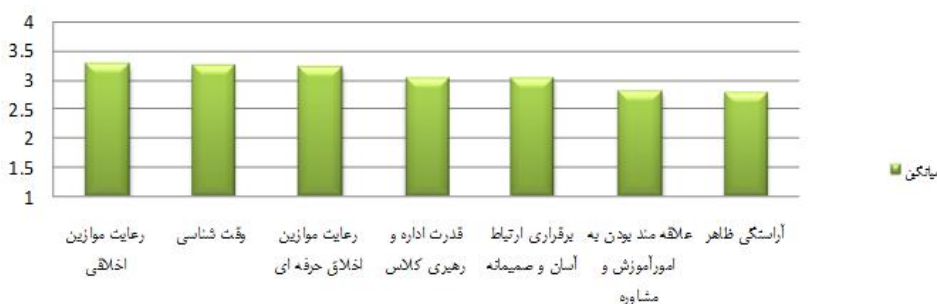
مقادیر	متغیر	
۲۱۵ (۶۹/۴)	زن	جنس: تعداد (درصد)
۹۵ (۳۰/۶)	مرد	
۰/۹۵ (۲/۸۲)	میانگین (انحراف معیار)	سن
۲۱(۱۹ - ۴۴)	میانگین (حداقل - حداکثر)	
۴۴ (۱۴/۲)	دو (ورودی ۸۹)	ترم: تعداد (درصد)
۶۶ (۲۱/۳)	چهار (ورودی ۸۸)	
۴۸ (۱۵/۵)	شش (ورودی ۸۷)	
۴۴ (۱۴/۲)	هشت (ورودی ۸۶)	
۴۳ (۱۳/۹)	ده (ورودی ۸۵)	
۶۵ (۲۱)	دوازده (ورودی ۸۴)	
۶۶ (۲۱/۳)	۱۷ به بالا	معدل: تعداد (درصد)
۱۸۹ (۶۱)	۱۵-۱۷	
۵۵ (۱۷/۷)	کمتر از ۱۵	

از نظر دانشجویان، مهمترین شاخص‌ها در ارزشیابی استاد به ترتیب در حیطه ویژگی‌های فردی استاد، مهارت‌های تدریس، مهارت‌های ارزشیابی از دانشجو و رعایت اصول و قوانین آموزشی قرار داشتند (جدول ۲). حال به بررسی بیشتر این حیطه‌ها می‌پردازیم.

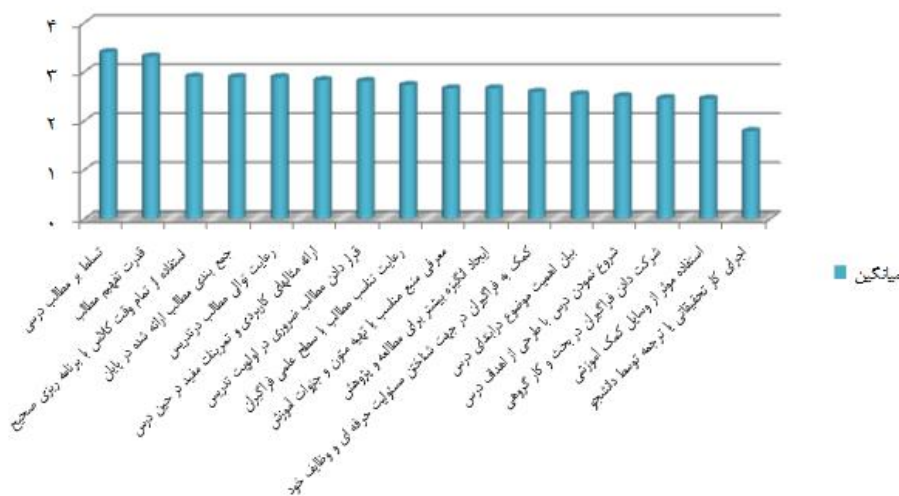
جدول ۲: جدول مقادیر میانگین و انحراف‌معیار نمرات دانشجویان دندانپزشکی شیراز در مورد چهار حیطه ارزشیابی استاد

شاخص‌های ارزشیابی استاد	میانگین	انحراف‌معیار
ویژگی‌های فردی استاد	۳/۰۵	۰/۷۵
مهارت‌های تدریس	۲/۷	۰/۷۲
رعایت اصول و قوانین آموزشی	۲/۴۴	۰/۷۴
مهارت‌های ارزشیابی از دانشجو	۲/۶۵	۰/۸

مهمترین شاخص‌ها برای ارزشیابی ویژگی‌های فردی استاد از نظر دانشجویان در نمودار ۱ آورده شده است. در حیطه ویژگی‌های فردی، دانشجویان به ترتیب "رعایت موازین اخلاقی شامل رعایت شئون اجتماعی، احترام به دانشجو و خوش برخورد بودن" و "وضعیت ظاهر استاد یا آراستگی ظاهر" را به‌عنوان مهمترین و کم اهمیت‌ترین شاخص‌های ارزشیابی استاد گزارش نمودند. میانگین و انحراف‌معیار نمرات شاخص‌های این حیطه با آزمون تحلیل رتبه‌ای فریدمن (Friedman) مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفت و از آنجا که سطح معناداری (p-value)، کمتر از ۰/۰۰۱ به دست آمد، تفاوت این میانگین‌ها از لحاظ آماری معنی‌دار بوده و بنابراین می‌توان شاخص‌های حیطه ویژگی‌های فردی استاد را، با توجه به میانگین آنها اولویت‌بندی نمود.

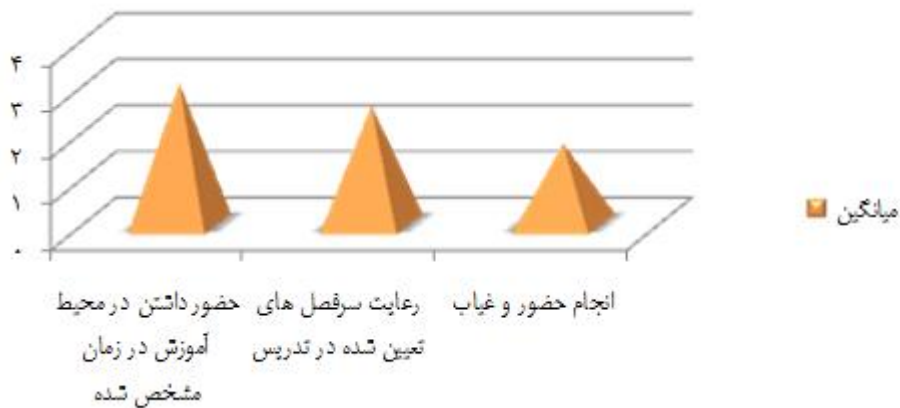

نمودار ۱: میانگین شاخص‌های مربوط به ویژگی‌های فردی

نمودار ۲: میانگین شاخص‌های مربوط به مهارت‌های تدریس

در حیطه مهارت‌های تدریس نیز تفاوت میانگین نمرات شاخص‌های ارزشیابی استاد معنی‌دار گزارش شد ($p\text{-value} < 0.001$). اولویت اهمیت این شاخص‌ها از دیدگاه دانشجویان در نمودار ۲ قابل مشاهده است. در قسمت سوم یعنی رعایت اصول و قوانین آموزشی فقط سه شاخص مطرح شده بود که اولویت‌بندی آنها از دیدگاه دانشجویان در نمودار ۳ آورده شده است.

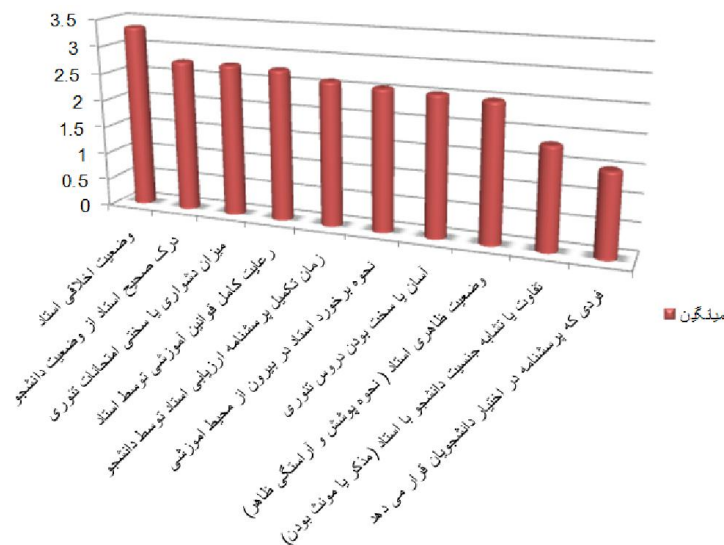
نمودار ۳: میانگین شاخص‌های مربوط به رعایت اصول و قوانین آموزشی

در چهارمین قسمت از شاخص‌های ارزشیابی استاد، یعنی در حیطه مهارت‌های استاد در ارزشیابی دانشجو تفاوت میانگین نمرات چهار شاخص ذکر شده در پرسشنامه، از لحاظ آماری معنی‌دار نبود ($p\text{-value} = 0.051$)، یعنی از نظر دانشجویان، این چهار شاخص در یک سطح قرار داشته و قابل اولویت‌بندی نیستند (جدول ۳).

جدول ۳: جدول توزیع فراوانی نظرات دانشجویان دندانپزشکی شیراز در مورد شاخص‌های مربوط به مهارت‌های استاد در ارزشیابی دانشجو و میانگین و انحراف معیار نمرات آنان در سال تحصیلی ۹۰-۱۳۸۹ (تعداد: ۳۱۰ و $p\text{-value} = 0.051$)

مهارت‌های ارزشیابی استاد از دانشجو	تعداد (درصد) بدون اهمیت	تعداد (درصد) ۰	تعداد (درصد) ۱	تعداد (درصد) ۲	تعداد (درصد) ۳	تعداد (درصد) ۴ (با اهمیت خیلی زیاد)	میانگین	انحراف معیار
آشنا کردن فراگیران با نحوه ارزیابی از ابتدای دوره	۹ (۲/۹)	۲۱ (۶/۸)	۱۰۳ (۳۳/۲)	۱۱۹ (۳۸/۴)	۵۸ (۱۸/۷)	۲ (۰/۶۳)	۲/۶۳	۰/۹۵
مناسب بودن نحوه ارزشیابی استاد از سنجش آموخته‌های فراگیران	۱۲ (۳/۹)	۳۴ (۱۱)	۸۰ (۲۵/۸)	۹۶ (۳۱)	۸۸ (۲۸/۴)	۲ (۰/۶۹)	۲/۶۹	۱/۱۱
ارزیابی یادگیری فراگیران در طول ترم	۳۱ (۱۰)	۳۳ (۱۰/۶)	۷۴ (۲۳/۹)	۷۸ (۲۵/۲)	۹۴ (۳۰/۳)	۲ (۰/۵۵)	۲/۵۵	۱/۲۹
ارزیابی یادگیری فراگیران در پایان ترم	۱۳ (۴/۲)	۱۸ (۵/۸)	۸۷ (۲۸/۱)	۱۱۵ (۳۷/۱)	۷۷ (۲۴/۸)	۲ (۰/۷۲)	۲/۷۲	۱/۰۳

در آخرین بخش پرسشنامه، نظرات دانشجویان در مورد ۱۰ فاکتور غیرمرتبط با کیفیت آموزش که می‌توانند بر نمرات ارزشیابی استاد توسط دانشجو تأثیرگذار باشند، مورد بررسی قرار گرفت. در این قسمت تفاوت میانگین نمرات از لحاظ آماری معنی‌دار بود ($p\text{-value} < 0.001$). مهمترین فاکتورهای تأثیرگذار از دیدگاه دانشجویان در نمودار ۴ آورده شده است.

نمودار ۴: میانگین فاکتورهای تأثیرگذار بر نمره ارزشیابی استاد

بحث و نتیجه‌گیری

نتایج مطالعه حاضر مشخص‌کننده مهمترین اولویت‌ها برای ارزشیابی اساتید در ارتباط با امرآموزش بود. این شاخص‌ها در چهار حیطه ویژگی‌های فردی استاد، مهارت‌های تدریس، رعایت اصول و قوانین آموزشی و مهارت‌های استاد در ارزیابی کردن دانشجوی طبقه‌بندی شد. در نظرسنجی که در دانشگاه علوم پزشکی تهران نیز انجام شد، دانشجویان ویژگی‌های شخصیتی استاد را در اولویت اول قرار دادند و پس از آن اطلاعات علمی و شیوه تدریس به ترتیب در اولویت‌های بعدی بودند [۳] و از این نظر با نتایج این مطالعه هماهنگی دارند. این در حالی است که در فرم‌های ارزشیابی موجود کمتر به شاخص‌های این حیطه یعنی ویژگی‌های فردی استاد توجه شده است.

مطالعات صورت گرفته در سایر دانشگاه‌های کشور در این خصوص مؤید این مطلب است که بین دیدگاه‌های دانشجویان اختلاف نظرهایی وجود داشته و لزوماً این دیدگاه‌ها یکسان نبوده است. در مطالعه‌ای که در دانشگاه علوم پزشکی تهران انجام شد، دانشجویان به ترتیب فراهم نمودن جو مناسب یادگیری، قدرت بیان استاد، علاقه‌مندی به آموزش، استفاده از عبارات روشن و قابل فهم دانشجویان، قدرت پاسخ‌گویی به سؤالات دانشجویان و ارائه مطالب براساس سطح و درک دانشجو را به‌عنوان اولویت‌های ارزشیابی استاد مطرح کردند [۳]. در مطالعه‌ای دیگر در دانشگاه علوم پزشکی گلستان هم بهبود کیفیت تدریس و مهارت‌های معلمی، شیوه ارتباطی و فن بیان، به‌عنوان اولویت‌های ارزشیابی اساتید از دید دانشجویان شرکت‌کننده معرفی شده است [۶]. این در حالی است که در مطالعه حمیدی و همکاران، دانشجویان، استفاده از وسایل کمک آموزشی در کلاس، قدرت انتقال مطالب به دانشجو، تسلط بر موضوع درس و قدرت اداره و رهبری کلاس را به‌عنوان اولویت‌های ارزشیابی استاد گزارش کردند [۴].

الله‌ویسی هم در مطالعه خود داشتن قدرت بیان و توانایی تفهیم مطالب علمی، بیان نحوه امتحان در ابتدای دوره و استفاده از وسایل کمک آموزشی مناسب را از اولویت‌های مهم دانشجویان در ارزشیابی استاد ذکر نمود. او با توجه به یافته‌های به دست آمده، عنوان کرد که هر کدام از گزینه‌های موجود در فرم ارزشیابی، دارای اهمیت خاصی است و مسؤولین آموزشی باید به این امر مهم توجه نمایند [۶]. در مطالعه‌ای دیگر، برخورد محترمانه استاد با دانشجو، طرح سؤالات از طرف استاد در طول ترم و ارزیابی مستمر دانشجویان، تسلط بر مفاهیم علمی و مطالب درسی و توانایی ایجاد انگیزه در دانشجویان برای یادگیری و مطالعه بیشتر را به‌عنوان مهمترین معیارهای ارزیابی اساتید مطرح نمودند [۹].

در مطالعه‌ای دیگر، ویژگی‌های تدریس اثربخش در بین مدرسین و دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی گیلان بررسی شد. دانشجویان، به ترتیب، ارائه مطالب به روز توسط استاد، انتقال شفاف و واضح مطالب، آماده‌سازی کلاس برای تفکر و بحث، برقراری ارتباط دوستانه با دانشجو، اعتماد به نفس و قاطعیت استاد را از مهمترین ویژگی‌های تدریس اثربخش بیان نمودند [۱۰].

در دانشگاه علوم پزشکی ایلام نیز مهمترین ویژگی‌ها را از دیدگاه فراگیران، به ترتیب، میزان تحصیلات و مرتبه علمی، توانایی پاسخ به سؤالات و مشکلات دانشجویان، قدرت بیان، مهارت در جمع‌بندی مطالب و تسلط بر دروس مورد تدریس عنوان کردند [۱۱].

با این حال نتایج دو مطالعه، تا حدود زیادی با نتایج تحقیق حاضر شبیه بوده است. نخست، مطالعه آیت‌اللهی که مهمترین اولویت‌ها در ارزشیابی استاد را، تسلط بر موضوع درس، برقراری ارتباط صمیمانه با دانشجو، حضور به موقع در کلاس و رعایت زمان دقیق شروع و پایان کلاس عنوان کرده بود [۱۲]. مطالعه دیگر، دیدگاه دانشجویان علوم پزشکی یزد را بررسی کرد و نتایج نشان داد که تسلط استاد بر موضوع درس، رعایت موازین اخلاقی، قدرت اداره و رهبری کلاس و حضور داشتن در محیط آموزش در زمان مشخص شده، به ترتیب، دارای بیشترین اهمیت در ارزشیابی استاد می‌باشند [۱۳].

با نگاهی بر نتایج این مطالعات، می‌توان به سادگی دریافت که اگرچه اولویت‌بندی شاخص‌ها از نظر دانشجویان تفاوت‌هایی دارد، اما در اکثر این مقالات، مهمترین اولویت از نظر دانشجویان، تسلط استاد بر موضوع درس است. علت تفاوت اولویت بندی از نظر دانشجویان ممکن است به دلیل مفاهیم و واژه‌های به کار گرفته شده توسط محقق و یا برداشت‌های مختلف دانشجویان از این عبارات باشد.

از دیگر نکات قابل توجه در مطالعه حاضر، بررسی دیدگاه دانشجویان در مورد نقش متغیرهایی است که ممکن است در کیفیت آموزش استاد تأثیری نداشته باشند لیکن نمره ارزشیابی دانشجو از استاد را تحت تأثیر قرار دهند.

برای مثال، در این مطالعه، ۶۵/۸ درصد از دانشجویان عنوان کرده‌اند که رعایت کامل قوانین آموزشی توسط استاد، می‌تواند در حد زیاد و خیلی زیاد در ارزشیابی آنها مؤثر باشد. ۵۶/۱ درصد نحوه پوشش و آراستگی ظاهر استاد، ۶۱ درصد میزان دشواری یا سختی امتحانات تئوری و ۵۹/۶ درصد آسان یا سخت بودن دروس تئوری را در ارزشیابی خود از استاد در حد زیاد و خیلی زیاد، تأثیرگذار بیان کردند. جوکار و همکاران، در مطالعه‌ای در سال ۱۳۸۶، ملاک‌های مؤثر در ارزشیابی اساتید از دیدگاه دانشجویان را در دانشگاه علوم پزشکی شهید صدوقی یزد، بررسی کردند. نتایج نشان داد عوامل گوناگونی نظیر ساعت برگزاری کلاس، نوع وسیله کمک آموزشی اساتید، زمان ارزشیابی، تدریس دروس آسان و مشکل و فردی که ارزشیابی را انجام می‌دهد، در ارزشیابی از استاد، تأثیرگذار است [۶]. در دانشگاه علوم پزشکی تهران نیز دانشجویان فاکتورهایی غیرمرتبط با کیفیت آموزش استاد از قبیل آسان‌گیری استاد، آسان بودن سؤالات امتحانی، میزان علاقه به رشته تحصیلی و میزان علاقه به استاد را در ارزشیابی استاد بسیار مهم دانستند [۱۴].

Wachtel در مطالعه خود، از بررسی نشدن فاکتورهای زمان تشکیل کلاس، زمان انجام ارزشیابی، حضور استاد مورد ارزیابی در سر کلاس هنگام تکمیل فرم‌ها توسط دانشجویان، اختیاری یا اجباری بودن واحد درسی، سبک کلاس، موقعیت عملی و مهارت استاد، خصوصیات فردی و شخصیتی استاد، جنسیت استاد و دانشجویان، نمره مورد انتظار دانشجویان و بسیاری موارد دیگر سخن گفته است [۱۵].

تأثیر سخت‌گیر بودن استاد بر کاهش نمرات ارزشیابی او، علاوه بر مطالعه حاضر، در سایر مطالعات نیز بررسی و تأیید شده است [۱۴، ۱۶]. در تحقیق حاضر، ۵۳/۵ درصد دانشجویان زمان تکمیل پرسشنامه ارزشیابی توسط دانشجو را تا حد زیاد و خیلی زیاد تأثیرگذار اعلام کردند. تأثیر زمان ارزشیابی بر ارزیابی‌های دانشجویی از آموزش در بیشتر مطالعات تأیید شده است [۲۰-۱۷، ۱۵، ۱۶]. با این حال، سیف نشان داد که نتایج ارزشیابی دانشجویان، تحت تأثیر زمان ارزشیابی واقع نمی‌شود [۱].

عامل دیگری که در مطالعه حاضر، ۲۷/۸ درصد دانشجویان آن را در ارزشیابی دانشجو زیاد و خیلی زیاد مؤثر دانسته‌اند، فردی است که پرسشنامه را توزیع می‌کند. دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی یزد این شاخص را به‌عنوان یکی از عوامل مهم تأثیرگذار عنوان کرده‌اند [۱۳، ۱۹]. واضح است که منظور از تأثیر این شاخص بر ارزشیابی دانشجو، داشتن آگاهی فرد توزیع‌کننده از اهداف اجرای ارزشیابی و نیز داشتن دانش و مهارت بازگو کردن این اهداف برای دانشجویان قبل از توزیع پرسشنامه‌هاست به‌منظور اینکه پرسشنامه‌ها به درستی و با دقت بیشتری توسط دانشجویان تکمیل گردند.

نحوه برخورد استاد در خارج از محیط آموزشی، درک صحیح استاد از وضعیت دانشجو و وضعیت اخلاقی استاد، سه عامل دیگر در مطالعه حاضر بودند که به ترتیب ۵۴/۶، ۶۳/۵ و ۸۰/۷ دانشجویان آن را دارای تأثیر زیاد و خیلی زیاد عنوان کرده بودند. آخرین عامل که در سال‌های اخیر توجه زیادی را به خود جلب نموده است و از بحث انگیزترین عوامل تأثیرگذار در ارزشیابی استاد به‌شمار می‌آید، تفاوت یا تشابه جنسیت استاد و دانشجو است. در مطالعه حاضر بیش از یک سوم دانشجویان (۳۶/۱ درصد)، تأثیر این فاکتور را در حد

زیاد یا خیلی زیاد بیان کرده بودند. به نظر می‌رسد اثرنسیت بر روی ارزشیابی، پیچیده اما واقعی است و شاید نتوان آن را منکر شد، هرچند نحوه این تأثیر در مطالعات مختلف تا حدودی متفاوت بوده است [۲۱-۲۳].

از نقاط قوت مطالعه حاضر، می‌توان به انجام شدن آن به شیوه سرشماری، میزان بالای مشارکت دانشجویان و نیز مطرح کردن شاخص‌های جدید در پرسشنامه که در فرم‌های ارزشیابی فعلی موجود نیست، اشاره کرد. در مورد مشکلات موجود در اجرای این پژوهش هم باید اشاره کرد که با وجود اینکه دانشجویان در ابتدای جلسه قبل از توزیع پرسشنامه‌ها توجیه شدند، اما به دلیل ماهیت واژه‌ها و مفاهیم به کار رفته، آگاهی و اطمینان از میزان توجیه شدن آنها به آسانی ممکن نیست. به عبارت دیگر، بعضی از مفاهیمی که در پرسشنامه به کار رفته است (مانند تسلط استاد بر مطلب درسی و یا رعایت موازین اخلاقی به دلیل کیفی بودن)، برداشت‌های مختلفی را در دانشجویان ایجاد کرده و تبدیل آن به فاکتوری کمی و امتیازدهی به آن را دشوار نموده است، بنابراین ممکن است اظهارنظرهای دانشجویان در این موارد زیاد دقیق نبوده و نیاز به بررسی‌های اختصاصی‌تر و در عین حال وسیع‌تر در هر حیطه از ویژگی‌ها باشد. پیشنهاد می‌شود در مطالعات بعدی، به یک حوزه از ویژگی‌ها برای مثال ویژگی‌های فردی استاد به‌طور گسترده‌تر پرداخته شود. از دیگر مواردی که می‌توان به‌عنوان نقطه ضعف این پژوهش به آن اشاره کرد، این است که این بررسی، تنها در بین دانشجویان دانشکده دندانپزشکی صورت گرفته است و شاید انجام مطالعه وسیع‌تری در بین تمام دانشجویان دانشگاه علوم پزشکی شیراز، نتایج واقع‌بینانه‌تری به دست دهد.

در واقع به رغم اختلاف‌نظرهای فراوان درباره استفاده از نظر دانشجویان برای ارزشیابی اساتید، اگر پرسشنامه‌های نظرسنجی مطابق اصول صحیح، تهیه و اجرا گردند و نتایج آنها برای اصلاح و بهسازی آموزش اساتید به کار رود و آنجا که قرار است تصمیم‌هایی درباره استاد گرفته شود، این نتایج با نتایج حاصل از روش‌های دیگر ارزشیابی تکمیل شوند، استفاده از روش ارزشیابی استاد توسط دانشجویان، روشی مفید و قابل استفاده است [۱].

در مقایسه نتایج این مطالعه با سایر مقالات در سطح کشور، می‌توان نتیجه گرفت که بین دیدگاه‌های دانشجویان، اختلاف‌نظرهایی وجود دارد و لزوماً این دیدگاه‌ها یکسان نیست و بهتر است نتایج گردآوری شده از این پژوهش و تمامی پژوهش‌های مشابه در دانشگاه‌های کشور جمع‌آوری شده و برای طراحی، تهیه و تدوین یک پرسشنامه روا و پایا مورد استفاده قرار گیرند. همچنین این نوع ارزشیابی، اغلب زمانی مفید خواهد بود که پرسشنامه‌های ارزشیابی استاد توسط دانشجو، به‌طور دوره‌ای بازنگری شده و موارد حائز اهمیت در آن گنجانده شود و جزئی از یک برنامه وسیع ارزشیابی و یک برنامه نظام‌مند برای پیشرفت اعضای هیئت علمی باشد. همچنین باید دقت داشت که توجه و شناخت فاکتورهای غیرمرتبط به فعالیت‌های آموزشی، در ارزشیابی استاد توسط دانشجو، بسیار مهم بوده و لازم است که قبل از توزیع پرسشنامه‌ها، هدف از انجام ارزشیابی برای دانشجویان به‌وضوح بازگو شود تا پرسشنامه‌ها به درستی تکمیل گردد. پیشنهاد می‌شود ترتیبی اتخاذ گردد تا به عوامل غیرمرتبط، ولی بسیار تأثیرگذار بر ارزشیابی استاد در فرم‌های ارزشیابی توجه ویژه‌ای شود و برای کم کردن اثر این عوامل، در کنار ارزشیابی‌های دانشجویی، از شیوه‌های دیگر ارزشیابی از جمله ارزشیابی همتایان، خودارزشیابی و یا روش سنجش میزان یادگیری فراگیران استفاده گردد.

سپاسگزاری

این مقاله از پایان‌نامه دانشجویی با کد ۱۳۷۷ بر گرفته شده است. از معاونت محترم پژوهشی و کمیته تحقیقات دانشجویی دانشگاه علوم پزشکی شیراز به دلیل حمایت مالی، کمال تشکر را داریم.

References:

1. Seif AA. The Methods of Educational Measuring and Evaluation. 3rd ed. Tehran: Tehran Doran Publishing Co; 1996. [In Persian]
2. Haj Bagheri A. Evaluation of an Evaluation. Iranian Journal of Medical Education. 2002;2(0):7-8. [In Persian]
3. Osati Ashteiani Z, Hosseinabadi F, Meshkani Z. The Evaluation of an Effective Teacher Based on the Opinion of the Students of Tehran Medical Science University. The 6th Medical Education Conference; 2003 Jan 7; Tehran: Shahid Beheshti Medical Science University. Tehran: Tehran Medical Science University; 2003. P. 24.
4. Hamidi S, Khataei S, Khani Zadeh S, Esmati F, Tavafi M, Mohebbi S. An Evaluation about the Importance of Proper Faculty Characteristics on the Overpoint of Gonabad University of Medical

- Science Faculty and Students. The Journal of Shahid Sadoughi University of Medical Sciences. 2008;15(5):237. [In Persian]
5. Sanago A, Jouibari L. The Experiences and Overpoints of Golestan University of Medical Sciences Students about the Evaluation of Faculty in Theoretical Studies. *Strides in Development of Medical Education*. 2010;7(1):57-69.
 6. Mohammadpour A, Matlabi M. The Survey of the Gonabad Medical Sciences Students Views on their Educational Needs and Improving Theoretical and Clinical Education Program (2001-2002). *Iranian Journal of Medical Education*. 2002;2(0):41.
 7. Nouhi E, Faragzadeh S, Adhami A. Factors Affecting Faculty Evaluation by Student in Kerman University of Medical Sciences. *J Med Edu*. 2002;2(1):19-23.
 8. Peter A, Cohen. Effectiveness of Student-rating Feedback for Improving College Instruction: A Meta-analysis of Findings. *Research in Higher Education*. 1980;13(4):321-41.
 9. Salmeh F, Yaghoubi T, Zaki Zaedeh M. Evaluation of the attitude of Mazandaran University of Medical Science Students about the Preferences of Faculty Evaluation. *The Journal of Shahid Sadoughi University of Medical Sciences*. 2008;15(5):11.
 10. Askari F, Mahjoub Moadab H. The comparison of Gilan University of Medical Science Students' and Faculties' Point of View about the Effective Factors of Teaching. *Strides in Development of Medical Education*. 2010;7(1):26-33.
 11. Hadi P, Zarian A, Sadeghifar J, Alizadeh M, Yaghoubi M, Yamani N, Rostami A, Delpishe A. The Students' Point of View about the Criteria of a High-powered Faculty. *Iranian Journal of Medical Education*. 2010;10(5):1131-9. [In Persian]
 12. Aiatollahi J, Bahrololomi R, Aiatollahi M, Aiatollahi F. The Yazd Shahid Sadoughi Student's Overpoint about the Preferences of Faculty Evaluation. *The Journal of Shahid Sadoughi University of Medical Sciences*. 2008;15(5):47.
 13. Jokar A, Mirjalili MR, Mojahed S, Salimi T, Zandi H, Fallah Zadeh H, Hosseini M, Mazlomi S, Aghili H, Dehghan F. Evaluation of the Shahid Sadoughi University of Medical Sciences students' opinion about the effective criteria of faculty evaluation. *The Journal of Shahid Sadoughi University of Medical Sciences*. 2008;15(5):114.
 14. Aliaasghar Pour M, Monjamed Z, Bahrani N. The Effective Factors on the Evaluation of Faculty by Students: The Comparison of Students and Faculties Opinion. *Iranian Journal of Medical Education*. 2010;10(2):186-95.
 15. Wachtel HK. Student Evaluation of College Teaching Effectiveness: A Brief Review. *Assessment & Evaluation in Higher Education*. 1998;23(2):191-212.
 16. Sproule R. Student Evaluation of Teaching: A Methodological Critique of Conventional Practices. *Education Policy Analysis Archives*. 2000;8(50):n50.
 17. Amini M, Honardar M. Faculty evaluation from the Jahrom University of Medical Science Students' and Faculties' Point of View. *Journal of Semnan University of Medical Science*. 2009;9(3):171-9. [In Persian]
 18. Bauer HH. *The New Generations: Students Who don't Study*. Virginia: Virginia Polytechnic Institution and State University; 1997.
 19. Seldin P. The Use and Abuse of Student Ratings of Professors. *The Chronicle of Higher Education*. 1993;39(46):A40.
 20. Braskamp LA, Ory JC. *Assessing Faculty Work: Enhancing Individual and Institutional Performance*. Jossey-Bass Higher and Adult Education Series: ERIC; 1994.
 21. Basow SA. Student Evaluations of College Professors: When Gender Matters. *Journal of Educational Psychology*. 1995;87(4):656.
 22. Feldman KA. College Students' Views of Male and Female College Teachers: Part I—Evidence from the Social Laboratory and Experiments. *Research in Higher Education*. 1992;33(3):75-317.
 23. Feldman KA. College Students' Views of Male and Female College Teachers: Part II—Evidence from Students' Evaluations of their Classroom Teachers. *Research in Higher Education*. 1993;34(2):151-211.